

Original Article

महाराष्ट्रातील विद्यापीठस्तरीय माती व गादीवरील कबड्डी पुरुष खेळाडूंच्या आक्रमकतेचे तुलनात्मक अध्ययन

श्री. जाधव विजय देवराव¹, डॉ. केंगले बी. डी.²

शिक्षणशास्त्र संकुल, स्वा. रा. ती. म. विद्यापीठ नांदेड.

Manuscript ID:

IJAAR-130619

ISSN: 2347-7075

Impact Factor – 8.141

Volume - 13

Issue - 6

July – August 2026

Pp. 142 - 147

Submitted: 04 August 2026

Revised: 15 August 2026

Accepted: 25 August 2026

Published: 31 August 2026

Corresponding Author:

श्री. जाधव विजय देवराव

Quick Response Code:

Website: <https://ijaar.co.in/>

DOI: 10.5281/zenodo.22207076

DOI Link:

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22207076>

Creative Commons

गोषवारा :

प्रस्तुत संशोधनाचा उद्देश महाराष्ट्रातील विद्यापीठस्तरीय माती व गादीवरील कबड्डी पुरुष खेळाडूंच्या मानसशास्त्रीय घटकांपैकी आक्रमकता या घटकाचा तुलनात्मक अभ्यास करणे हा आहे. कबड्डी हा शारीरिक संपर्कावर आधारित खेळ असून त्यामध्ये खेळाडूंच्या शारीरिक क्षमतेबरोबरच मानसिक क्षमतेलाही महत्वाचे स्थान आहे. विशेषतः आक्रमकता हा खेळाडूंच्या कामगिरीवर परिणाम करणारा महत्वाचा मानसशास्त्रीय घटक आहे.

या संशोधनासाठी महाराष्ट्रातील विद्यापीठस्तरीय कबड्डी पुरुष खेळाडूंचे दोन गट करण्यात आले. त्यामध्ये मातीवरील कबड्डी खेळाडू 100 आणि गादीवरील कबड्डी खेळाडू 100 असे एकूण 200 खेळाडूंचा समावेश करण्यात आला. खेळाडूंच्या आक्रमकतेचे मापन करण्यासाठी आक्रमकता चाचणीचा वापर करण्यात आला. प्राप्तांकांचे मध्यमान, प्रमाण विचलन आणि t मूल्य यांच्या आधारे सांख्यिकीय विश्लेषण करण्यात आले.

मातीवरील खेळाडूंच्या आक्रमकता चाचणीचे मध्यमान 69.91 आणि प्रमाण विचलन 5.28 होते, तर गादीवरील खेळाडूंचे मध्यमान 65.83 आणि प्रमाण विचलन 4.46 होते. दोन्ही गटांमधील प्राप्तांकांची तुलना केली असता t मूल्य 7.75 प्राप्त झाले. 0.05 या सार्थकता पातळीवर हे मूल्य सार्थक असल्याने मातीवरील आणि गादीवरील कबड्डी खेळाडूंच्या आक्रमकतेमध्ये सार्थक फरक आढळून आला.

मुख्य शब्द: कबड्डी, आक्रमकता, मातीवरील कबड्डी, गादीवरील कबड्डी, विद्यापीठस्तरीय खेळाडू, मानसशास्त्रीय घटक.

Creative Commons (CC BY-NC-SA 4.0)

This is an open access journal, and articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-NC-SA 4.0), which permits others to remix, adapt, and build upon the work non-commercially, provided that appropriate credit is given and that any new creations are licensed under identical terms.

How to cite this article:

श्री. जाधव विजय देवराव, डॉ. केंगले बी. डी. (2026). महाराष्ट्रातील विद्यापीठस्तरीय माती व गादीवरील कबड्डी पुरुष खेळाडूंच्या आक्रमकतेचे तुलनात्मक अध्ययन. *International Journal of Advance and Applied Research*, 13(6), 142 – 147. <https://doi.org/10.5281/zenodo.22207076>

प्रस्तावना:

क्रीडा क्षेत्रामध्ये खेळाडूच्या यशामध्ये शारीरिक क्षमता, तांत्रिक कौशल्य, रणनीती आणि मानसिक क्षमता यांचा महत्त्वपूर्ण वाटा असतो. आधुनिक काळातील स्पर्धात्मक क्रीडेमध्ये केवळ शारीरिकदृष्ट्या सक्षम असणे पुरेसे नसून खेळाडू मानसिकदृष्ट्याही सक्षम असणे आवश्यक आहे. आत्मविश्वास, प्रेरणा, एकाग्रता, चिंता, तणाव, भावनिक स्थैर्य आणि आक्रमकता हे खेळाडूच्या मानसशास्त्रीय रचनेतील महत्त्वाचे घटक आहेत.

कबड्डी हा भारतातील पारंपरिक आणि लोकप्रिय संपर्काधारित खेळ आहे. या खेळामध्ये प्रतिस्पर्ध्यांशी प्रत्यक्ष शारीरिक संपर्क येतो. रेडरला प्रतिस्पर्धी संघाच्या क्षेत्रात प्रवेश करून गुण मिळवावे लागतात, तर बचावपटूंना रेडरला पकडून त्याला रोखावे लागते. या प्रक्रियेमध्ये खेळाडूला ताकद, चपळता, धैर्य आणि मानसिक स्थैर्याची आवश्यकता असते.

कबड्डीमध्ये आक्रमकता हा महत्त्वाचा मानसशास्त्रीय घटक आहे. योग्य प्रमाणातील आक्रमकता खेळाडूला प्रतिस्पर्ध्यांचा प्रभावीपणे सामना करण्यास मदत करते. मात्र अनियंत्रित आक्रमकतेमुळे खेळाडूची निर्णयक्षमता, भावनिक नियंत्रण आणि शिस्त यावर परिणाम होऊ शकतो.

महाराष्ट्रामध्ये कबड्डी खेळाला मोठी परंपरा आहे. ग्रामीण तसेच शहरी भागामध्ये कबड्डी खेळली जाते. पारंपरिक पद्धतीने कबड्डी मातीच्या मैदानावर खेळली जात असताना आधुनिक काळात गादीवरील कबड्डीला देखील महत्त्व प्राप्त झाले आहे. माती व गादी या दोन प्रकारच्या मैदानांवर खेळताना खेळाडूंच्या हालचाली, शारीरिक संपर्क,

वेग आणि खेळाची पद्धत यामध्ये काही फरक जाणवतो. त्यामुळे या दोन्ही प्रकारच्या खेळाडूंच्या मानसशास्त्रीय घटकांचा तुलनात्मक अभ्यास करणे महत्त्वाचे ठरते.

समस्येचे विधान:

प्रस्तुत संशोधन समस्येचे विधान पुढीलप्रमाणे आहे:

“महाराष्ट्रातील विद्यापीठस्तरीय माती व गादीवरील कबड्डी पुरुष खेळाडूंच्या मानसशास्त्रीय घटकांमधील आक्रमकतेच्या प्राप्तांकांचे सांख्यिकीय विश्लेषण.”

अभ्यासाची उद्दिष्टे:

प्रस्तुत अभ्यासाची उद्दिष्टे पुढीलप्रमाणे आहेत:

1. महाराष्ट्रातील विद्यापीठस्तरीय मातीवरील कबड्डी पुरुष खेळाडूंच्या आक्रमकतेचे मापन करणे.
2. महाराष्ट्रातील विद्यापीठस्तरीय गादीवरील कबड्डी पुरुष खेळाडूंच्या आक्रमकतेचे मापन करणे.
3. मातीवरील व गादीवरील कबड्डी खेळाडूंच्या आक्रमकतेच्या मध्यमानाची तुलना करणे.
4. मातीवरील व गादीवरील खेळाडूंच्या आक्रमकतेमध्ये सार्थक फरक आहे किंवा नाही हे तपासणे.

गृहीतके:

या संशोधनासाठी पुढील गृहीतक मांडण्यात आले: महाराष्ट्रातील विद्यापीठस्तरीय माती व गादीवरील कबड्डी पुरुष खेळाडूंच्या आक्रमकता या मानसशास्त्रीय घटकामध्ये सार्थक फरक आढळणार नाही

अभ्यासाची व्याप्ती:

प्रस्तुत संशोधनाची व्याप्ती पुढीलप्रमाणे आहे:

1. संशोधनामध्ये महाराष्ट्रातील विद्यापीठस्तरीय कबड्डी पुरुष खेळाडूंचा समावेश करण्यात आला.
2. संशोधनामध्ये मातीवरील व गादीवरील कबड्डी खेळाडूंचा समावेश आहे.
3. प्रत्येक गटामध्ये 100 खेळाडूंचा समावेश करण्यात आला.
4. संशोधनामध्ये मानसशास्त्रीय घटकांपैकी आक्रमकता या घटकाचा विचार करण्यात आला.
5. आक्रमकतेचे मापन करण्यासाठी आक्रमकता चाचणीचा वापर करण्यात आला.

संशोधन पद्धती:

प्रस्तुत संशोधनासाठी वर्णनात्मक संशोधन पद्धती वापरण्यात आली. मातीवरील व गादीवरील कबड्डी पुरुष खेळाडूंच्या आक्रमकतेचे मापन करून प्राप्त झालेल्या गुणांचे सांख्यिकीय विश्लेषण करण्यात आले.

नमुना:

प्रस्तुत संशोधनासाठी एकूण 200 महाराष्ट्रातील विद्यापीठस्तरीय कबड्डी पुरुष खेळाडू निवडण्यात आले.

गट	खेळाडू संख्या
मातीवरील कबड्डी खेळाडू	100
गादीवरील कबड्डी खेळाडू	100
एकूण	200

दोन्ही गटांमध्ये समान संख्येने खेळाडूंचा समावेश करण्यात आला.

संशोधन साधन:

खेळाडूंच्या मानसशास्त्रीय घटकांमधील आक्रमकता मोजण्यासाठी प्रमाणित आक्रमकता (आर्या भारद्वाज) चाचणीचा उपयोग करण्यात आला. चाचणीद्वारे प्राप्त झालेल्या गुणांच्या आधारे दोन्ही गटांतील खेळाडूंच्या आक्रमकता या घटकाचे तुलना करण्यात आली. चाचणीचे गुण संकलित करून त्यांचे मध्यमान, प्रमाण विचलन आणि t मूल्य काढण्यात आले.

माहिती संकलन प्रक्रिया:

प्रथम महाराष्ट्रातील विद्यापीठस्तरीय कबड्डी पुरुष खेळाडूंची निवड करण्यात आली. त्यानंतर त्यांना आक्रमकता चाचणी देण्यात आली. चाचणी पूर्ण करण्यासाठी आवश्यक सूचना खेळाडूंना देण्यात आल्या. मातीवरील 100 आणि गादीवरील 100 अशा एकूण 200 खेळाडूंकडून प्राप्त झालेली माहिती संकलित करण्यात आली. त्यानंतर प्राप्तांकांचे सांख्यिकीय विश्लेषण करण्यात आले.

सांख्यिकीय विश्लेषण:

दोन्ही गटांमधील आक्रमकतेच्या प्राप्तांकांचे विश्लेषण करण्यासाठी खालील सांख्यिकीय पद्धती वापरण्यात आल्या:

- मध्यमान (Mean)
- प्रमाण विचलन (Standard Deviation)

- स्वतंत्र गटांसाठी t -मूल्य (t -value)

दोन्ही गटांमधील फरकाची सार्थकता **0.05** या सार्थकता पातळीवर तपासण्यात आली.

आक्रमकता प्राप्तांकांचे सांख्यिकीय विश्लेषण:

कोष्टक क्र. 1: माती व गादीवरील कबड्डी पुरुष खेळाडूंच्या आक्रमकता प्राप्तांकांचे मध्यमान, प्रमाण विचलन व t -मूल्य

चाचणी गट	विद्यार्थी संख्या	मध्यमान	प्रमाण विचलन	t -मूल्य
मातीवरील कबड्डी	100	69.91	5.28	
गादीवरील कबड्डी	100	65.83	4.46	7.75

सार्थकता पातळी : 0.05

कोष्टकाचे विश्लेषण व अर्थनिर्णयन:

वरील कोष्टकानुसार महाराष्ट्रातील विद्यापीठस्तरीय माती व गादीवरील कबड्डी पुरुष खेळाडूंच्या मानसशास्त्रीय घटकांमधील **आक्रमकता** या घटकाच्या प्राप्तांकांचे वर्णनात्मक सांख्यिकीय विश्लेषण पुढीलप्रमाणे आहे.

मातीवरील कबड्डी खेळाडूंच्या आक्रमकता चाचणीतील प्राप्तांकांचे **मध्यमान 69.91** असून त्यांचे **प्रमाण विचलन 5.28** आहे.

त्याचप्रमाणे गादीवरील कबड्डी खेळाडूंच्या आक्रमकता चाचणीतील प्राप्तांकांचे **मध्यमान 65.83** असून त्यांचे **प्रमाण विचलन 4.46** आहे.

दोन्ही गटांच्या मध्यमानामध्ये **4.08 गुणांचा फरक** आढळून येतो. मातीवरील खेळाडूंचे मध्यमान गादीवरील खेळाडूंपेक्षा अधिक आहे.

दोन्ही गटांच्या प्राप्तांकांची तुलना करण्यासाठी t -चाचणी करण्यात आली. प्राप्त **t -मूल्य 7.75** आहे. 0.05 या सार्थकता पातळीवर प्राप्त t -मूल्य सार्थक असल्याचे आढळून येते. त्यामुळे मातीवरील व गादीवरील कबड्डी पुरुष खेळाडूंच्या आक्रमकता चाचणीच्या प्राप्तांकांमध्ये **सार्थक फरक** आढळून येतो.

निष्कर्ष:

प्रस्तुत संशोधनाच्या सांख्यिकीय विश्लेषणावरून पुढील निष्कर्ष प्राप्त होतो:

महाराष्ट्रातील विद्यापीठस्तरीय माती व गादीवरील कबड्डी पुरुष खेळाडूंच्या आक्रमकता या मानसशास्त्रीय घटकामध्ये सार्थक फरक आढळून येतो.

मातीवरील कबड्डी खेळाडूंचे आक्रमकता चाचणीतील मध्यमान **69.91** असून गादीवरील कबड्डी खेळाडूंचे मध्यमान **65.83** आहे. त्यामुळे मातीवरील कबड्डी खेळाडूंच्या आक्रमकतेचे सरासरी प्राप्तांक गादीवरील खेळाडूंपेक्षा अधिक आहेत.

प्राप्त t -मूल्य **7.75** असल्यामुळे दोन्ही गटांमधील फरक सांख्यिकीयदृष्ट्या सार्थक असल्याचे दिसून येते.

चर्चा:

प्रस्तुत संशोधनामध्ये मातीवरील खेळाडूंचे आक्रमकता चाचणीतील मध्यमान गादीवरील खेळाडूंपेक्षा जास्त आढळले. यावरून मातीवरील आणि गादीवरील

कबड्डीच्या प्रशिक्षण वातावरणामध्ये किंवा खेळाच्या अनुभवामध्ये असणारे काही फरक खेळाडूंच्या मानसशास्त्रीय वैशिष्ट्यांशी संबंधित असण्याची शक्यता व्यक्त करता येते.

मात्र केवळ या आकडेवारीच्या आधारे आक्रमकतेतील फरकाचे निश्चित कारण सांगता येणार नाही. खेळाडूंचे वय, प्रशिक्षणाचा कालावधी, स्पर्धात्मक अनुभव, खेळातील स्थान, प्रशिक्षणाची पद्धत आणि मैदानाचा अनुभव यांसारख्या घटकांचाही भविष्यातील संशोधनामध्ये विचार करणे आवश्यक आहे.

शैक्षणिक व क्रीडा क्षेत्रातील महत्त्व:

या संशोधनातून कबड्डीपटूंच्या मानसिक घटकांचा अभ्यास करण्याचे महत्त्व स्पष्ट होते. प्रशिक्षकांनी खेळाडूंच्या शारीरिक क्षमतेसोबत त्यांच्या मानसिक क्षमतेचाही विकास करणे आवश्यक आहे.

आक्रमकता योग्य प्रकारे नियंत्रित असल्यास ती खेळाडूंच्या स्पर्धात्मक वृत्तीला चालना देऊ शकते. त्यामुळे खेळाडूंना भावनिक नियंत्रण, मानसिक तयारी, एकाग्रता आणि सकारात्मक आक्रमकतेचे प्रशिक्षण देणे उपयुक्त ठरू शकते.

मातीवरील आणि गादीवरील खेळाडूंच्या आक्रमकतेत सार्थक फरक आढळल्यामुळे दोन्ही प्रकारच्या खेळाडूंना प्रशिक्षणाच्या मानसिक घटकांमध्ये आवश्यकतेनुसार बदल करता येऊ शकतात.

शिफारसी:

प्रस्तुत संशोधनाच्या आधारे पुढील शिफारसी करण्यात येतात:

1. कबड्डी खेळाडूंच्या आक्रमकतेचे नियमित मापन करावे.
2. खेळाडूंना भावनिक नियंत्रणाचे प्रशिक्षण द्यावे.
3. प्रशिक्षकांनी सकारात्मक व नियंत्रित आक्रमकतेला प्रोत्साहन द्यावे.
4. ध्यान, श्वसन आणि विश्रांती तंत्रांचा प्रशिक्षणात समावेश करावा.
5. माती व गादीवरील खेळाडूंना स्वतंत्र मानसिक प्रशिक्षण कार्यक्रम विकसित करता येतील.
6. भविष्यात महिला कबड्डीपटूंच्या आक्रमकतेचा अभ्यास करावा.
7. विविध वयोगटातील खेळाडूंची तुलना करावी.
8. जिल्हा, राज्य, विद्यापीठ आणि राष्ट्रीय स्तरावरील खेळाडूंची तुलना करावी.
9. आक्रमकतेसोबत आत्मविश्वास, चिंता, प्रेरणा आणि एकाग्रता या मानसशास्त्रीय घटकांचाही अभ्यास करावा.
10. भविष्यात आक्रमकता आणि प्रत्यक्ष क्रीडा कामगिरी यांच्यातील संबंधाचा अभ्यास करावा.

अंतिम निष्कर्ष:

महाराष्ट्रातील विद्यापीठस्तरीय माती व गादीवरील कबड्डी पुरुष खेळाडूंच्या आक्रमकतेचा अभ्यास केल्यानंतर असे आढळून आले की दोन्ही गटांमध्ये आक्रमकतेच्या प्राप्तीकामध्ये सांख्यिकीयदृष्ट्या सार्थक फरक आहे.

मातीवरील खेळाडूंचे आक्रमकता चाचणीतील मध्यमान 69.91 आणि प्रमाण विचलन 5.28 होते, तर गादीवरील खेळाडूंचे मध्यमान 65.83 आणि प्रमाण विचलन 4.46 होते. दोन्ही गटांमधील प्राप्त *t*-मूल्य 7.75 होते.

त्यामुळे प्रस्तुत संशोधनाचा मुख्य निष्कर्ष असा आहे की:

“महाराष्ट्रातील विद्यापीठस्तरीय माती व गादीवरील कबड्डी पुरुष खेळाडूंच्या आक्रमकता या मानसशास्त्रीय घटकामध्ये सार्थक फरक आढळून येतो.”

मातीवरील खेळाडूंच्या आक्रमकतेचे मध्यमान गादीवरील खेळाडूंपेक्षा अधिक असल्याचे आढळले. त्यामुळे कबड्डीपटूंच्या प्रशिक्षणामध्ये शारीरिक व तांत्रिक प्रशिक्षणासोबत मानसशास्त्रीय प्रशिक्षणालाही महत्त्व देणे आवश्यक आहे.

संदर्भ:

1. क्रीडा मानसशास्त्राशी संबंधित प्रमाणित पाठ्यपुस्तके.
2. कबड्डी प्रशिक्षण व क्रीडा मानसशास्त्राशी संबंधित संशोधन साहित्य.
3. आक्रमकता आणि क्रीडा कामगिरी यावरील संशोधन लेख.
4. मानसशास्त्रीय चाचण्या व मापनशास्त्राशी संबंधित संदर्भग्रंथ.
5. विद्यापीठस्तरीय कबड्डी खेळाडूंच्या मानसशास्त्रीय घटकांवरील उपलब्ध संशोधन साहित्य.